

Komparativni politički sistemi

Izvorni znanstveni rad

UDK 323(485) : 324 "1991"

Švedska politika i parlamentarni izbori 1991.

ŠTEFICA DEREN-ANTOLJAK

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

Specifične i stabilne karakteristike švedske politike i švedske socijaldemokracije danas prolaze duboke promjene. Periodu koji je karakterizirala ekspanzija javnog sektora, centralizirano kolektivno pregovaranje utemeljeno na historijskom kompromisu između rada i kapitala te centralno planiranje došao je kraj. Razne mjere socijalne politike koje su 60-tih godina bile značajan poticaj švedskom ekonomskom i socijalnom razvoju danas su postale njegova kočnica. Pretjeranu brigu države koja se upliće u gotovo sve aspekte čovjekova života od rođenja pa do smrti, švedski građani doživljavaju kao opasnost koja prijeti podruštvljavanjem njegova privatnog života. Ona je toliko velika da se pretvorila u svoju suprotnost i učinila sistem u nekim aspektima nefunkcionalnim.

Promjene kroz koje prolazi švedsko društvo odrazile su se i na rezultate jesenskih izbora 1991. u kojima su švedski socijaldemokrati pretrpjeli ozbiljni izborni neuspjeh osvojivši svega 37,6% glasova što je najniži izborni rezultat te političke partije od 1928. Nakon izbora švedska socijaldemokracija odlučila je otići u opoziciju nakon više od 55 godina dominacije švedskom političkom scenom.

Politički život suvremene Švedske decenijama je karakterizirala visoka stabilnost, osobito njegova političkog sistema utemeljena na konsenzusu i kompromisu. Najistaknutiji pokazatelj te stabilnosti svakako je dugotrajna i dominantna vladavina te tradicionalno jak utjecaj švedske Socijaldemokratske partije, bez obzira na činjenicu što je njezina parlamentarna osnova povremeno bila sužavana ili pak proširivana koalicijskom suradnjom s drugim političkim partijama. To, dakako, ne znači da konflikata nije bilo. Međutim, nju nisu pratila duboka previranja i konvulzije koji bi dosegli stupanj akutne krize ili odlučujuće utjecali ili sprečavali dalekosežno razumijevanje među političkim partijama. Politički ekstremizam, radikalnije struje ili pojava neke važnije protestne partije na nacionalnom nivou (za razliku od susjedne Danske, Norveške i Finske), s izuzetkom privremenog porasta glasova za komuniste krajem drugoga svjetskog

rata, nisu imale podršku u švedskom biračkom tijelu. Partijska ravnoteža u biračkom tijelu stvarala je također dojam stabilnosti; za nesocijalističke partije glasa podjednak broj glasača kao i za socijalističke partije.

Jedna od osnovnih karakteristika švedskog partijskog sistema u cjelini jest da je on jedan od najjednostavnijih partijskih sistema u zapadnoevropskom demokratskom prostoru. Osnovna podjela na ljevicu i desnicu, više nego u bilo kojoj drugoj zemlji, objašnjava se partijskom strukturom i ponašanjem biračkog tijela. Osobito je važno istaknuti da Švedska ne poznaje sukobe čiji bi uzrok bio borba za priznavanje jezičnog, religijskog ili nacionalnog identiteta koja bi vodila velikom raskolu i dubokoj polarizaciji političkih snaga u švedskom društvu.

Podjelu na desnicu i ljevicu prožimaju urbano-ruralne razlike koje proizlaze iz geografske veličine zemlje, raspršenosti stanovništva, naglog prijelaza od agrarnog u moderno industrijsko društvo, kojeg prate razni pokreti te velike socijalne i kulturne promjene. Pod djelovanjem tih okolnosti, uz postojeću desnicu i ljevicu jasno se formirao i politički uobličavao i centar.

Švedski stranački sistem jedan je od najstabilnijih u svijetu. Naime, od parlamentarnih izbora 1921. godine, koji su se temeljili na općem i jednakom pravu glasa cjelokupnog odraslog švedskog stanovništva pa do parlamentarnih izbora 1988, pet političkih partija: konzervativci, liberali, Agrarni farmerski savez (kasnije je promijenio ime u Centar partija), socijaldemokrati i komunisti kontinuirano su osvajali mjesta i formirali strukturu švedskog parlamenta — Riksdaga, bez obzira na promjene u socijalnoj strukturi i imena političkih partija.

U političkom i društvenom životu suvremene Švedske dominantno mjesto zauzima Socijaldemokratska partija. Švedski socijaldemokrati vladajuća su partija, u koaliciji ili sami, ali uvijek na vrhu egzekutive, duže od pedeset godina, od 1932. do ovogodišnjih parlamentarnih izbora (15. rujna 1991). Taj kontinuitet poremećen je kraćim prekidom od 100 dana 1936. i dužim šestogodišnjim prekidom od 1976. do 1982. godine. Švedska je imala socijaldemokratskog prvog ministra 53 od 59 godina.¹ Tako duga, gotovo neprekinuta, dominacija švedskom političkom scenom gotovo da nema primjera u zapadnom svijetu.

Nijedan demokratski poredak nema tako dominantnu i utjecajnu partiju kao što je švedska Socijaldemokratska partija. I u drugim demokratskim porecima postoje partije koje uspijevaju dobiti jednako veliku podršku biračkog tijela (npr. australska Laburistička partija ili irska Fiana Fail) ili ostati tako dugo na položaju (npr. belgijska Kršćansko-socijalna partija).² Međutim, gotovo da nema primjera u zapadnom svijetu da je jedna partija istovremeno imala tako stabilnu podršku biračkog tijela, gotovo 50% glasova, na parlamentarnim izborima i uspijevala pretežno sama zadržati institucionalni kontinuitet pozicije

¹ Predsjednici Socijaldemokratske partije bili su prvi ministri pune 53 od ukupno 59 godina. To su bili: Per Albin Hansson do svoje smrti 1946. Tage Erlander od 1946. do 1969. Olof Palme od 1969. do smrti 1986. te Ingvar Carlsson od 1986. do 1991.

² Hans Bergström, *Sweden's Politics and Party System at the Crossroads*, West European Politics, Volume 14, Number 3, July, 1991. str. 8.

vladajuće partije. Njezin utjecaj bio je tradicionalno jak i stabilan. Švedski socijaldemokrati s najviše uspjeha pridonijeli su stabiliziranju parlamentarne višestranačke demokracije i rješavanju nekih ekonomskih problema radničke klase.

Posebnu pažnju privlači još jedno distinktno obilježje jedinstvenog položaja švedske socijaldemokracije: tijesna povezanost i suradnja između socijaldemokratskih vladâ i Konfederacije sindikata radnika (LO), koja se razvija više decenija i jedinstvena je u svijetu.

Nadalje, posebnu poziciju švedske socijaldemokracije karakterizira i to što je švedska socijaldemokratska vlada kontrolirala javni sektor koji je bio najveći na svijetu (javni sektor u 1990. iznosio je 66% BND). Socijalne reforme u posljednjoj Švedskoj postale su sinonim za veliki i ekspanzivni javni sektor. Poduzeto je mnogo da se nizom novih ustanova organizira provođenje socijalnih mjera. Te su ustanove pridonosile porastu upravnog aparata koji postaje značajan nosilac reformi i oslonac političkih koncepcija u izgradnji države blagostanja.³

Posljednjih nekoliko godina u švedskom društvu raspravlja se o tome da li će navedene specifične i stabilne karakteristike švedske politike i švedske socijaldemokracije preživjeti 1990.-ih godina ili pak švedskom tradicionalnom političkom sistemu predstoje duboke i radikalne strukturalne promjene? Odgovor na to pitanje najneposrednije je povezan i s promjenama koje se zapažaju u švedskom društvu već krajem 70-ih i početkom 80-ih godina, a koje su po ocjeni nekih istraživača izazvale krizu švedskog modela. Da švedski socijalni sistem danas prolazi kroz duboke i temeljite promjene, potvrdili su i rezultati petogodišnjeg istraživačkog rada grupe švedskih istraživača koji su na zahtjev socijaldemokratske vlade realizirali projekt pod naslovom »Studij vlasti i demokracije u Švedskoj«.⁴ Na veliko iznenađenje socijaldemokratske vlade, rezultati istraživanja potvrdili su da je eri švedskog modela došao kraj. »U određenom smislu, ispravno je sadašnju fazu opisati kao kraj ere švedskog modela«, ističe prof. Olof Petersson sa sveučilišta u Uppsali i glavni voditelj navedenog projekta. Brojni značajni elementi modernog švedskog socijalnog sistema povezani su s određenim razdobljem u modernoj povijesti. Nema razloga ne pretpostaviti da su faktori koji mijenjaju pretpostavke za ovaj sistem po svojoj prirodi privremeni. Nije moguće okrenuti kazaljke sata unatrag.«⁵ Opća je poruka studije (objavljene u lipnju 1990) da je »razdoblju švedske povijesti koji je karakterizirala ekspanzija javnog sektora, centralizirano kolektivno pregovaranje utemeljeno na historijskom kompromisu između rada i kapitala, socijalni inženjering i centralno planiranje došao je kraj.«⁶ Po ocjeni istraživača projekta sadašnje vrijeme promjena karakteriziraju individualizam i internacionalizacija. Švedska će se vlada u budućnosti, po ocjeni autora projekta, morati

³ Štefica Deren-Antoljak, *Švedski model*, Naše teme, br. 5, 1990. str. 1105.

⁴ Rezultati istraživačkog projekta pod naslovom »Studij vlasti i demokracije« u Švedskoj objavljeni su u 20 knjiga i 90 izvještaja. Najvažniji zaključci sažeti su u tri koncepta: švedski model, vlast i demokracija.

⁵ Olof Petersson, *Democracy and Power in Sweden*, Scandinavian Political Studies, Vol. 14, No. 2, 1991. str. 190.

⁶ Olof Petersson, *Democracy and Power in Sweden*, Scandinavian Political Studies, Vol. 14, No. 2, 1991., str. 190.

usmjeriti na ključna pitanja kako postići novu ravnotežu između društva i pojedinca, između socijalnog blagostanja temeljenog na kolektivnim principima i želje za individualnom slobodom.

Promjene o kojima govore znanstveni istraživački rezultati bile su osnovni razlog zbog kojeg se u razdoblju koje je prethodilo rujanskim izborima (15. rujna 1991) kao osnovno nametalo sljedeće pitanje: koliko će izbori 1991. izraziti ove nove tendencije. I zaista, najnoviji parlamentarni izborni rezultati (1991) upućuju na zaključak da je došlo do stanovitih promjena u dugoročnom trendu utjecaja vladajuće švedske socijaldemokracije. Temeljne promjene koje se događaju u švedskoj politici ukazuju da švedska socijaldemokracija u devedesetim godinama neće biti tako jedinstvena i dominantna partija kao u proteklih šest decenija. To potvrđuje i izborni neuspjeh kojeg su pretrpjeli švedski socijaldemokrati na ovogodišnjim izborima. Je li nastupio trenutak određene stagnacije ili teže krize utjecaja koja bi mogla značiti i kraj tradicionalno izuzetne vladajuće pozicije Socijaldemokratske partije, vidjet će se u skoroj budućnosti.

Teškoće s kojima se suočava švedska socijaldemokracija

Analize ispitivanja javnog mnijenja pokazuju da je u razdoblju od svibnja 1989. do travnja 1991. usprkos stanovitim oscilacijama, Socijaldemokratsku partiju podržavalo oko 40% biračkog tijela. U parlamentarnim izborima 1988. socijaldemokrati su osvojili 43.2% glasova birača, a u jesenskim parlamentarnim izborima 1991. taj postotak je pao na 37.6, što je najslabiji izborni rezultat socijaldemokrata od 1928. (1921. i 1928. osvojili su 36.2% odnosno 36.0% glasova). Izborni rezultati od 1982. do danas upućuju na zaključak da je počelo razdoblje postupnog opadanja utjecaja socijaldemokrata na političkoj sceni Švedske. Ukoliko bi se taj trend nastavio, značilo bi to prekretnicu u političkoj povijesti Švedske.

Istraživanja su, nadalje, pokazala da slabi lojalnost socijaldemokratskih simpatizera prema toj političkoj partiji. Udio simpatizera, koji se identificiraju sa Socijaldemokratskom partijom, tzv. subjektivna stranačka privrženost, pao je na 69% dok se prije kretao između 77% i 78%. Udio glasača koji se čvrsto identificiraju sa Socijaldemokratskom partijom u razdoblju od 1976. do 1988. pokazuju podaci u Tabeli 1. Ti podaci istovremeno pokazuju i opadanje stranačke identifikacije birača.

Tabela 1.

UDIO GLASAČA KOJI SE ČVRSTO IDENTIFICIRAJU SA SOCIJALDEMOKRATSKOM PARTIJOM

1976.	50%
1979.	49%
1982.	46%
1985.	43%
1988.	41%

Postoji još jedan pokazatelj slabljenja čvrste veze koju su ranije uživali socijaldemokrati u biračkom tijelu: sve je više socijaldemokratskih glasača koji daju svoj glas za socijaldemokratskog kandidata u parlamentarnim izborima, a opredjeljuju se za kandidata neke druge političke stranke u lokalnim ili regionalnim izborima. Tako je npr. 1982. godine 5% glasača koji su inače podržavali socijaldemokrate u izborima za Riksdag, glasalo za neku drugu partiju u općinskim izborima. Godine 1985. tako je postupilo 11%, a 1988. 12% glasača.

Najneposredniji problem s kojim se suočava švedska socijaldemokracija posljednjih godina jest očiti neuspjeh ostvarivanja vlastite ekonomske strategije. Jedno od osnovnih obilježja švedske socijaldemokracije nije toliko njezina težnja za socijalnim reformama (tome uostalom teže i ostale političke partije u Švedskoj) koliko impresivna tradicionalna moć da te težnje godinama uspijeva ostvarivati u uspješnoj ekonomskoj politici. Švedska socijaldemokracija decenijama je uspijevala kompetentno voditi financijsku politiku, garantirati uspješan ekonomski rast, održati inflaciju na niskom nivou, riješiti neke goruće ekonomske i socijalne probleme. Socijaldemokratske vlade postizale su te ciljeve vlastitom ekonomskom i političkom strategijom. Na primjer, kad su 1933. socijaldemokrati došli na vlast, prihvatili su varijantu kejnzijanske politike povezane s poznatom radikalnom štokholmskom školom ekonomista (Gunnar Myrdal, Bertil Ohlin i drugi) i pokušali je u toku krize prilagoditi švedskoj privrednoj i društvenoj stvarnosti. Zatim su 1938. zaključili veoma značajan sporazum sa sindikalnom konfederacijom radnika (LO) i konfederacijom poslodavaca (SAF) u Saltsjöbadenu. Sporazum je sadržavao, između ostaloga, odredbe o mirnom rješavanju sporova koji bi se javljali na tržištu radne snage bez upletanja ili utjecaja vlade i Riksdaga te odredbe o zajedničkom dogovoru oko plaća radnika i uvjeta rada. U toku pedesetih godina socijaldemokracija je uvela autentičnu teoriju koja povezuje nisku stopu nezaposlenosti s niskom inflacijom, a koju su oblikovali švedski sindikalni ekonomisti Gösta Rehn i Rudolf Meidner.⁷ Naime, ono po čemu se švedska država blagostanja godinama posebno razlikovala od drugih postindustrijskih država jest njezina *aktivna politika tržišta radne snage*. Doktrina dvojice poznatih ekonomista kombinirala je strogu financijsku politiku u cilju zaustavljanja inflacije s aktivnom politikom tržišta radne snage radi suzbijanja nezaposlenosti. Prijedlozi mjera dvojice ekonomista LO-a Rehna i Meidnera, za uklanjanje strukturalnih slabosti ekonomske politike i njenu racionalizaciju imali su dalekosežno značenje za ekonomski razvoj zemlje. Politiku različitih ekonomskih i drugih reformi dopunjavala je i politika visoke produktivnosti i efikasnosti poslovanja koja je postala glavna strategija sindikata u cilju povećanja realnih zarada.

Ponovni dolazak socijaldemokrata na vlast 1982. godine nakon neuspjeha nesocijalističkih partija (1976—1982) pobudio je velika očekivanja u švedskom društvu. Socijaldemokratska vlada predložila je novi ekonomski program, čiji je cilj bio osigurati relativno stabilne i visoke stope ekonomskog rasta. Borba za visoku produktivnost i efikasno poslovanje, ekonomski progres i razvoj te brzi rast koji će omogućiti visoku stopu zaposlenosti i nisku stopu inflacije,

⁷ Štefica Deren-Antoljak, *Švedski model*, Naše teme, br. 5, 1990, str. 1106 i 1108.

uz zadržavanje ravnoteže u inozemnoj trgovini, zauzimali su prioritarno mjesto u socijaldemokratskoj unutrašnjoj politici. Sve ove mjere trebalo je realizirati bez smanjenja izdataka za sistem mjera politike »države blagostanja«. Zahvaljujući ekonomskoj politici Kjella-Olofa Feldta, tadašnjeg ministra financija, Švedska je u rekordno kratkom roku, u šest godina, postala »ekonomsko čudo« vrativši dug od 90 milijardi kruna i ostvarivši punu zaposlenost u zemlji. Devalvacija švedske krune od 16% (koja je ujedno značila i ponovni povratak socijaldemokrata na vlast 1982) trebala je ojačati kompetitivnost švedskih industrija orijentiranih na izvoz, smanjiti državne subvencije industriji i budžetski deficit te ograničiti zahtjeve za porastom plaća u cilju obuzdavanja inflacije. Izvojni uspjeh ojačan je međunarodnim prosperitetom, a budžetski deficit je smanjen. Međutim, vlada nije uspjela sniziti inflaciju na prosjek zemalja članica OECD-a.

U razdoblju između 1986. i 1988. švedska trgovina bila je vrlo dinamična i izuzetno prosperitetna zahvaljujući padu cijena nafte i dvostrukom porastu cijena pulpi. Tome treba dodati da je očuvana kompetitivna jakost krune prema njemačkoj marki. U izbornoj kampanji 1988. švedska ekonomija bila je još uvijek veoma dinamična i na visokom stupnju produktivnosti i efikasnog poslovanja. Niska stopa nezaposlenosti, budžetski višak i ravnoteža u trgovinskom plaćanju bile su i dalje njezine karakteristike. Ne treba posebno isticati da je takvo stanje povoljno utjecalo i na izbornu kampanju 1988. Švedski istraživači tvrde da ni u jednoj izbornoj kampanji kao te godine ekonomski problemi nisu bili tako odsutni. Takva situacija objašnjava da su problemi ekologije mogli imati dominantno mjesto u izbornoj kampanji te godine, što je na kraju rezultiralo osvajanjem 5,5% glasova i 20 mandata te ulaskom Partije zelenih po prvi put u Riksdag.

Međutim, početkom 90-ih ekonomsku politiku Švedske obilježava oštra recesija, povećanje inflacije, stagnacija produktivnosti, porast nezaposlenosti, neravnoteža plaćanja; kompetitivna snaga švedske industrije strmoglavo pada. Činilo se da upravljanje ekonomijom izmiče kontroli pa je socijaldemokratska vlada bila prisiljena promijeniti svoju ekonomsku politiku. U proljeće 1990. vlada je predložila drastičan akcioni program mjera koji je, između ostaloga, uključio zakonsko zamrzavanje plaća i zabranu štrajkova, što je, dakako, izazvalo vrlo velike prosvjede. Nitko nije očekivao da će radnička vlada donijeti antištrajkaško zakonodavstvo. Osim toga, jedna od bitnih karakteristika švedskog modela bila je i ta da su moćne sindikalne organizacije rada i kapitala odgovorne za politiku plaća bez izravnog upletanja vlade ili zakonodavnog tijela. Glasanje u Riksdagu o ekonomskom paketu socijaldemokratskih mjera izazvalo je krizu vlade i dovelo do njezine ostavke.

Nakon neuspjeha nesocijalističkih partija da formiraju novu vladu, dotadašnji prvi ministar i lider socijaldemokrata Ingvar Carlsson ponovo je došao na čelo rekonstruirane socijaldemokratske vlade. Novi paket mjera za rješavanje krize kojeg su podržali i liberali odnosio se na poreznu reformu i smanjenje izdataka za javni sektor. Porezna reforma primljena je s velikim nepovjerenjem u dijelu socijaldemokratskog članstva, ne samo zbog odredaba koje su se odnosile na

smanjenje marginalnih poreza kako bi se ekonomija učinila dinamičnijom, vitalnijom i prosperitetnijom, već i zbog ideja koje je lansirao ministar financija. Te ideje odnosile su se na promjene u sistemu države blagostanja, uključujući i restrikcije izdataka za kompleksan sistem socijalnog osiguranja i uvođenje većih raznolikosti i slobodnog izbora u sistemu brige o djeci, medicinskoj njezi i školstvu. Predložene reforme mijenjale su bitna obilježja decenijama specifičnog švedskog političkog sistema. Po prvi put švedska socijaldemokracija nije imala vlastitu ekonomsku strategiju.

Na jednoj strani, ona mora voditi računa o interesima centara ekonomske moći, a na drugoj gubi podršku birača na ljevici. Osim toga, što je više isticala neke socijalističke principe, sve je više gubila vezu s ekonomskom realnošću i povjerenje grupe birača u centru koji su je podržavali i pridonosili njezinoj ulozi kompetentnog nacionalnog vodstva. U takvoj situaciji, uvidjevši da se suprotstavljeni interesi ne mogu uskladiti i da je njezina akciona sposobnost sve slabija i ograničenija, Socijaldemokratska partija sve se više posvećuje elementima ekonomske i ekološke međuzavisnosti te brizi za očuvanje životne sredine.

Među problemima s kojima se danas suočava švedska socijaldemokracija svakako treba spomenuti razjedinjenost Socijaldemokratske partije i teškoće u njezinoj tradicionalnoj suradnji i dugogodišnjem partnerstvu s najvećom švedskom sindikalnom konfederacijom radnika (LO). Predsjednik LO-a, Stig Malm, izjavio je da su i on osobno i članovi LO-a nezadovoljni politikom socijaldemokratske vlade jer je iznevjerila historijsku misiju Socijaldemokratske partije — redistribuciju bogatstva. Kritizirao je vladu da poreznom reformom favorizira grupe ljudi s višim prihodom, a nanosi štetu onima koji manje zaraduju. Prema Malmovu uvjerenju, vlada je premalo učinila za postizanje brže i pune zaposlenosti. Sindikalni lideri s mnogo su nezadovoljstva prihvatili prijedlog vlade o zamrzavanju plaća i zabrani štrajkova.

Promjene u sastavu radne snage suočavaju sindikate s novim problemima i potrebom izgradnje nove strategije. Udio radne snage u manuelnim poslovima i privredi znatno je opao, dok je znanstveno-tehnološkog i obrazovnog kadra sve više. Taj dio radne snage, međutim, manje je zainteresiran za sindikalno organiziranje pa postotak sindikalno organiziranog članstva (u zemlji koja je imala najvišu stopu, 90%, sindikalnog organiziranja u svijetu) polako ali sigurno pada. Sindikat kao najneposredniji i univerzalni oblik radničkog organiziranja, odnosno oblik organizacije kojom je prosječan radnik postizao najveći stupanj identifikacije danas u švedskom društvu doživljava duboke promjene. Prirodno je da je u toku posljednjih nekoliko godina došlo do promjene odnosa između socijaldemokratske vlade i konfederacije radnika, kao posljedice prilagođavanja jednih i drugih promjenama i potrebi da se konstruktivno djeluje kako bi se, s jedne strane, povećala privlačnost i povjerenje javnosti u vladu, a s druge strane, u sindikalno proklamirane principe.

Pad udjela industrijskih radnika u biračkom tijelu Socijaldemokratska partija nastoji nadoknaditi radnicima bijelih ovratnika kojih je sve više uslijed primjene novih znanstveno-tehnoloških postupaka i metoda. Zahvaljujući tim promjena-

ma, Socijaldemokratska partija ne smatra se više radničkom partijom, već partijom srednje klase. Zbog toga ona ne mijenja samo svoju ideologiju već i svoju teoriju i praksu države blagostanja.

Glomazan javni sektor također je velika prepreka efikasnom funkcioniranju socijaldemokratske vlade. Sistem javnih službi pokazao se suviše skup, nedjelotvoran, nefleksibilan i birokratiziran. Razne mjere socijalne politike koje su 60-ih godina bile značajan poticaj švedskom ekonomskom i socijalnom razvoju, danas su postale njegova kočnica. Pretjeranu brigu države koja se upleće u gotovo sve aspekte čovjekova života, od rođenja pa do smrti, švedski građani doživljavaju kao opasnost koja prijete podruštvljavanjem i njegova privatna života. Ona je toliko velika da se pretvorila u svoju suprotnost i učinila sistem u nekim aspektima neefikasnim i nefunkcionalnim. Što je švedski model bio savršeniji, to je sve teže bivao efikasan. U područjima kao što su škole i zdravstvena zaštita djece nedostaju alternativni izbori. Najnovije mjere švedske socijaldemokracije, međutim, nisu koncipirane kao korak u pravcu prevladavanja postojećeg, već više slijede one mjere za koje se zalažu nesocijalističke partije, što je daljnji izvor smanjenja programskih razlika te gubljenje klasne opredijeljenosti politike jedne takve partije.

Teškoća s kojom se suočavaju socijaldemokrati danas također je problem vodstva. Taj problem postao je veoma aktualan nakon ubojstva Olofa Palmea, dugogodišnjeg partijskog lidera Socijaldemokratske partije i prvog ministra švedske vlade, 28. veljače 1986. u središtu Stockholma. Palmeova dvadesetogodišnja dominacija švedskom političkom scenom utisnula je dubok pečat na unutrašnjoj političkoj sceni, a pažnju privlače i brojne Palmeove vanjskopolitičke inicijative.⁸ Njegov stil vođenja politike, često polemičan i kontroverzan, bio je bitno različit od političkog stila njegova političkog nasljednika Ingvara Carlssona. Vizionarska snaga i bogatstvo ideja te sposobnost odlučivanja i izdizanja iznad svakodnevne politike bile su samo neke od izuzetnih osobina koje su krasile Olofa Palmea. Međutim, Socijaldemokratskoj partiji danas nedostaje generacija lidera u dobi između 30 i 45 godina koja bi posjedovala kvalitete i političko iskustvo stare generacije.

Izborna kampanja i partijski programi

Glasačka participacija u Švedskoj veoma je visoka. Ona iznosi oko 90%, što je više nego u bilo kojem drugom demokratskom poretku u svijetu. Posljednjih godina, međutim, i tu dolazi do značajnih promjena. Neuspješna istraga Palmeova ubojstva poljuljala je povjerenje javnosti u vladu i političare, što je rezultiralo porastom birača koji su bili neodlučni u tome kojoj političkoj partiji pružiti podršku u parlamentarnim izborima 1991. Ispitivanja javnog mnijenja

⁸ Poznate su Palmeove ideje i inicijative osude rata i agresije, kritika rasističkih režima, protesti protiv nasilja na međunarodno pravo, zalaganje za pružanje pomoći i podrške oslobodilačkim pokretima. Pažnju je privukla Palmeova inicijativa 1980-ih godina za formiranje nezavisne komisije o razoružanju koja je lansirala izraz »zajednička sigurnost« i prezentirala prijedlog za nuklearno i konvencionalno razoružanje. Švedski socijaldemokrati utjecali su na odluku svoje vlade (1967) da prihvati obavezu o izdvajanju 1% nacionalnog dohotka (godišnje) za pružanje pomoći zemljama u razvoju. Olofu Palmeu bila je dodijeljena uloga specijalnog izaslanika UN u posredovanju za rješenje iračko-iranskog sukoba.

u toku parlamentarnog mandata 1988—1991. pokazala su da je postotak takvih birača porastao čak do 20%. Taj dio biračkog tijela koji nije imao jasnog stava za koju će političku partiju izraziti svoje glasačke preferencije nazvan je u Švedskoj »Stay-at-home Party«.

Otrprike nekoliko mjeseci prije održavanja izbora 1991. na političkoj sceni Švedske pojavio se protestni pokret koji je ubrzo prerastao u novu političku partiju poznatu kao Nova demokracija. Njezini osnivači bili su Bert Karlsson, uspješni izdavač popularne glazbe i vlasnik ljetnog zabavnog parka u južnoj Švedskoj te grof Ian Wachtmeister, industrijalac, pisac satiričkog izraza i pripadnik jedne od najuglednijih švedskih plemićkih porodica.

Pojava ove populističke partije zajedno s Partijom zelenih (koja je 1988. ušla u Riksdag) pokazuje da najstabilniji partijski sistem, koji se nije mijenjao od 1920-ih godina, doživljava promjene čije osobine mijenjaju raspored političkih snaga Švedske. I umjesto sve veće bipolarizacije stranačkog sistema, na političkoj sceni Švedske javljaju se nove političke partije i stvara se novi profil birača koji protestira protiv »monolitnog socijalizma« i politike vladajuće partije. Ojačale su snage koje kritički ocjenjuju ulogu i rezultate vladajuće Socijaldemokratske partije. Socijaldemokrati, međutim, nisu pokazali sposobnost da mobiliziraju novu ujedinjenu frontu protiv neokonzervativnih i populističkih napada. Štoviše, socijaldemokrati usvajaju rješenja problema koja se godinama nalaze na dnevnom redu opozicijskih partija, pa tako gube ne samo svoje simpatizere već i one koji se nalaze oko centra.

Pod pritiskom opozicijskih partija da se raskine sa starim načinom rada, socijaldemokratska vlada predložila je suštinske promjene u ekonomskoj politici, koje su po svom sadržaju bile u raskoraku s dotadašnjim tradicionalnim socijaldemokratskim stavovima u kreiranju ekonomske politike. Socijaldemokratska vlada isključila je devaluaciju krune kao moguće sredstvo obnove zemlje i erodirane kompetitivnosti industrije. Ministar financija Larsson jasno je istaknuo da obaranje stope inflacije mora imati prioritetno mjesto, čak ispred tradicionalne socijaldemokratske politike podržavanja pune zaposlenosti. Ukupni porezni teret u Švedskoj kao dio bruto nacionalnog dohotka najviši je na svijetu i iznosi 56% pa ga je neophodno postupno smanjivati, a to podrazumijeva smanjenje velikih izdataka za javne usluge. Dok je socijaldemokratska vlada prije odbacivala mogućnost članstva Švedske u Evropskoj zajednici, pozivajući se na švedsku neutralnost, u jesen 1990. požurila je s donošenjem deklaracije u kojoj se ističe potreba aktivnog i plodonosnog sudjelovanja u međunarodnoj integraciji. Pozadinu ove promjene čini povijesna odluka švedske vlade da zatraži članstvo u EZ-u i restrukturira ekonomiju u pravcu liberalnijeg tržišta. Daljnja važna promjena odnosila se na deregulaciju financijskog sustava. Ključni korak u pokušaju da se švedska ekonomija učini vitalnijom, dinamičnijom i prosperitetnijom bila je predložena reforma poreznog sistema 1991. u pravcu pomicanja poreznih tereta s prihoda na dobra i usluge. Tržišna orijentacija socijaldemokratske vlade izražavala se u njenom zagovaranju liberalizacije švedskog visoko zaštićenog sistema poljoprivrede i mreže trgovina na malo te u djelomičnoj privatizaciji važnih segmenata industrijskog sektora kojeg kontrolira država. U

proljeće 1991, samo nekoliko mjeseci prije izbora, Ingvar Carlsson, tadašnji prvi ministar švedske vlade, izrazio je mišljenje da od izbora 1988. godine »Švedska prolazi obnovu i promjene gotovo u svim područjima nacionalnog života. Prihvatili smo novi, pravedniji, porezni sistem. Naša energetska politika uživa široku podršku. Radnički fond iznosi 15 milijardi kruna da bi se njime unaprijedila radna okolina i rehabilitirali (ljudi) ozlijeđeni na poslu. Reformiran je sistem brige za starije osobe koji im daje veću slobodu izbora. Također je reformiran i učinjen pravednijim sistem financiranja stambene izgradnje. Zahvaljujući restrukturiranju poljoprivredne politike hrana će biti jeftinija. U područjima kao što su škole, ekologija, zdravstvena briga inicirane su brojne promjene...«⁹ I dok se Carlsson trudio da uvjeri naciju u nova stremljenja socijaldemokratske politike, Kjell-Olof Feldt, bivši ministar financija, razbuktao je strasti švedskog biračkog tijela kad je u jeku izborne kampanje u travnju 1991. objavio memoare pod naslovom »All These Days«, u kojima je opisao godine provedene na funkciji ministra u razdoblju od 1982. do 1990. Svojom knjigom obratio je pažnju javnosti na činjenicu da vlada nije uspjela iskoristiti stvarne prednosti devalvacije švedske krune od 16% kad je ponovo došla na vlast 1982. godine, a čiji je prvenstveni cilj bio ojačati kompetitivnost švedskih industrija orijentiranih na izvoz. Povoljan nivo cijena stvoren devalvacijom potrošen je za porast osobnih dohodaka zaposlenih. Feldt tvrdi da je vlada suviše dugo čekala da smanji javni sektor i usmjeri nacionalne resurse prema industriji te da je premalo učinila na provođenju politike kojom bi se stopa inflacije smanjila ne dovodeći do porasta nezaposlenosti.

U predizbornoj kampanji birači su tražili odgovor na pitanje da li je socijaldemokratska vlada sposobna upravljati Švedskom na nov način, odnosno krenuti dalje od tradicionalne socijaldemokratske politike države blagostanja. Pitanje je bilo osobito aktualno jer su mnogi birači smatrali socijaldemokratsku ekonomsku politiku osamdesetih uzročnikom nekih problema prisutnih u devedesetima. Javni sektor postao je nemoćan, štoviše, postao je problem, a ne rješenje problema. A razne mjere socijalne politike koje su prije bile značajan poticaj švedskom ekonomskom i socijalnom razvoju, danas su postale njegova kočnica. Švedski birači žele zajednicu koja će im omogućiti oslanjanje na samog sebe (a manje na državu) i osigurati stvaralački i takmičarski duh. Tome može pridonijeti tržišna privreda, stvaranjem prostora unutar kojeg će čovjek po vlastitoj volji odlučivati kako će živjeti.

Značajan problem s kojim se suočila socijaldemokratska vlada u predizbornoj kampanji odnosio se na njezin prijedlog preoblikovanja Nacionalnog fonda mirovinskog osiguranja (AP). U vezi s tim prijedlogom opozicija je isticala da on pokazuje da socijaldemokratska vlada još uvijek podupire socijalizam, iako socijalizam predstavlja promašen i neefikasan način organiziranja privrede. Velike napetosti u odnosima vladajuće Socijaldemokratske partije i opozicije izazvali su i tzv. Investicijski fondovi zaposlenih (tzv. radnički fondovi)¹⁰ uvedeni

⁹ Ulf Wickbom, *The most important election issue in Sweden: Can anyone form a government this fall?*, Current Sweden, No. 380, May 1991. Stockholm, str. 5.

¹⁰ Employee Investment Funds in Sweden, Stockholm, 1984.

1983. u vrijeme Olofa Palmea. Nesocijalističke partije tada su se suprotstavljale uvođenju tih fondova, i najavile da će ih ukinuti kad dođu na vlast. Dok su se socijaldemokrati zalagali da se iz tih fondova stekne pravo kupovine dionica na tržištu vrijednosnih papira, opozicijske partije smatrale su to pokušajem socijaliziranja ekonomije davanjem vlasti i utjecaja sindikalnim organizacijama nad privatnim korporacijskim sektorom.

Iako je Socijaldemokratska partija u toku izborne kampanje pokazala spremnost prilagodavanja današnjim političkim, ekonomskim i društvenim prilikama, ona je istovremeno isticala i niz tradicionalnih društvenih vrijednosti i stavova. Zalagala se za socijalnu jednakost i solidarnost u ekonomskoj politici, naglašavala potrebu proširivanja distribucije prihoda i njenog porasta za najugroženije slojeve društva, favorizirala kolektivno pregovaranje, predlagala jačanje ekonomske infrastrukture kroz selektivne javne investicije osobito u transportu i telekomunikacijama te stvaranje ravnoteže između ekonomskih i ekoloških zahtjeva, davala je visoko prioritarno mjesto mjerama za unapređenje zdravlja i sigurnosti na radnom mjestu.

U toku izborne kampanje došle su do izražaja suštinske razlike između Socijaldemokratske partije i opozicijskih partija u ocjeni švedske ekonomije. Za razliku od Socijaldemokratske partije, opozicija je smatrala da je došao trenutak za temeljite ekonomske promjene kako bi se Švedska mogla uspješno uključiti u utakmicu s ekonomskim kretanjima u svijetu, a posebno pripremiti za ulazak u EZ.

Dvije opozicijske partije, Partija umjerenih (Moderata) i Liberalna partija, sa svojim liderima Carlom Bildtom i Bengtom Westerbergom, na veliko iznenađenje Švedana javno su obznanile svoju namjeru o zajedničkom rukovođenju zemljom krajem listopada 1990. godine. U predizbornoj kampanji kritički su ocijenili rad socijaldemokratske vlade istaknuvši da je vlada učinila premalo i da se prekasno odlučila prilagoditi promjenama i zadovoljiti ekonomske i socijalne prioritete. »Duboko smo nezadovoljni da Švedska ima danas vladu koja je nesposobna upravljati i koja reagira kad je već suviše kasno. Partija umjerenih i Liberalna partija nemaju ista gledišta o načinu rješavanja nacionalnih problema, ali u političkom vakuumu koji se pojavio osjećamo da dijelimo odgovornost za sadašnje vođenje zemljom. Zbog toga ćemo od birača tražiti mandat da zajedno upravljamo Švedskom na osnovi nesocijalističke većine u toku 1990-ih godina.«¹¹ Političko savezništvo dvojice istaknutih lidera (unatoč razlikama u odnosu na prilaze rješavanja mnogih problema), a čiji je sublimirani izraz akcioni program poznat kao »*Novi početak za Švedsku*«, prezentiran u travnju 1991. godine, imao je dvije važne konzekvencije. Naime, politički blok Partije umjerenih i Liberalne partije smanjio je šanse socijaldemokratske vlade da uz podršku liberala kao legitimnog političkog partnera ostvari političke kontakte i pregovore o mogućoj suradnji u Riksdagu ili stvaranju socijalističko-liberalne koalicije. Uz tu činjenicu, koju smatramo veoma važnom za kasniji tok događaja, mora se uzeti u obzir i slijedeće: politički blok Partije umjerenih i liberala ocijenio je važnim privući u zajedničko savezništvo i trećeg člana nekadašnje

¹¹ Navedeno prema Ulf Wickbom, *cit. djelo*, str. 7.

nesocijalističke koalicije (1976—1982) — partiju centra. Međutim, u to vrijeme postojale su očite razlike između partije centra i njezinog lidera Olofa Johanssona, s jedne, te liberala i Partije umjerenih, s druge strane. One nisu bile formalne. Dapače, one su zadirale u bitna pitanja i nisu se mogle potcijeniti, a odnosile su se na područje ekonomije, EZ i energetske politike. Eventualno nepristupanje centra navedenom političkom bloku, moglo je biti zamijenjeno Kršćansko-demokratskom partijom u novoformiranoj koalicijskoj vladi. Ispitivanja javnog mnijenja pokazala su da bi ova partija u jesenskim izborima 1991. mogla osvojiti 4% glasova neophodnih za ulazak u Riksdag.

U akcionom programu Partije umjerenih i liberala ističe se težnja za unapređenjem tržišne ekonomije, povećanjem kompetitivnosti privrede, stimuliranjem individualnog vlasništva i više štednje, više ulaganja, više istraživanja i razvoja kako bi se revitalizirala industrijska snaga zemlje koja se sada nalazi u dubokoj recesiji i olakšao ulazak u Europsku zajednicu. Partije su naglasile potrebu radikalnog restrukturiranja države blagostanja, smanjenje poreza i rezanje budžeta, u kojem javni sektor apsorbira više od 60% bruto nacionalnog dohotka. Bildt smatra da se Švedska mora što prije osloboditi tzv. trećeg puta između komunizma i slobodnog tržišta, smanjiti broj izostanaka s radnog mjesta zbog bolovanja koja su se povećala posljednjih godina zbog velikih beneficija u slučaju bolesti i izazvala vidljiv pad produktivnosti. Valja naglasiti i njihovo zalaganje za postupnom privatizacijom državnih industrija, fleksibilnijim tržištem radne snage, porastom ulaganja u sistem obrazovanja te infrastrukturu osobito u području transporta i telekomunikacija.

Kršćansko-demokratska partija u svom izbornom programu podržala je jačanje tržišne ekonomije, ali na jakim etičkim načelima, restrukturiranje javnog sektora i okončanje njegove monopolske pozicije, poticanje veće štednje kako bi se došlo do više sredstava za investiranje i povećanja produktivnosti, davanje veće podrške malim i srednjim kompanijama, smanjenje poreza, ukidanje subvencija u poljoprivredi i stambenoj politici. Predložila je vezivanje švedske krune uz mehanizam deviznog tečaja evropskog monetarnog sistema kao načina osiguranja financijske discipline, založila se za veću javnu podršku obiteljima s malom djecom i pomoć zemljama u razvoju. Kršćanski demokrati istaknuli su da postoje ekonomski razlozi smanjenja potrošnje alkohola, koja prema procjenama i nekim analizama stoji Švedsku čak 6% BND i 20% izdataka za zdravstvene usluge.

Partija centra, koja je bila važan koalicijski partner u tropartijskoj nesocijalističkoj vladi (1976—1982), nije u izornoj kampanji u potpunosti slijedila ekonomsku politiku Partije umjerenih i liberala. U nekim aspektima njena se politika približila socijaldemokratima. Obje partije su smatrale da se borba protiv inflacije mora temeljiti na čvrstoj financijskoj i monetarnoj politici. U svom izbornom programu istakla je težnju za socijalnom pravdom i mjerama zaštite okoline, restrukturiranjem javnog sektora kroz veću decentralizaciju i smanjenje birokratskog aparata, porast štednje, smanjenje cjelokupnog poreznog tereta te pružanje podrške individualnom vlasništvu.

Partijski izborni program ultrakonzervativne *Nove demokracije* ističe potrebu ukidanja sadašnje socijalne politike i pomoći zemljama u razvoju, zalaže se za

slobodno tržište, smanjenje poreza, prodaju državne imovine, sužavanje javnog sektora i ukidanje državnih monopola, smanjenje troškova vlade i birokratskog aparata, znatno strožu politiku prema izbjeglicama i imigrantima. Za razliku od drugih političkih partija, Nova demokracija istaknula je potrebu smanjenja poreza na alkohol smatrajući da ljudi moraju slobodno živjeti svoj život, učinivši ga što jednostavnijim i jeftinijim. Po ocjeni te partije, visoke cijene alkohola nisu način na koji treba rješavati problem prekomjernog konzumiranja alkohola.

Partija ljevice (ranije poznata kao Partija lijevih komunista) zalagala se u svom programu za ukidanje dodatnog poreza na hranu i javni prijevoz, veće beneficije bolesnim i starijim osobama, te uvođenje mjera za suzbijanje ekološke krize.

Partija zelenih davala je prioritet pitanjima ekologije, predlagala je uvođenje viših poreza i pristojbi na prirodne resurse, a u cilju zaštite okoline. Podržavala je decentralizaciju javnog sektora te veću pomoć malim poduzećima i kooperativama.

Izborna kampanja pokazala je da, iako postoje programske razlike među glavnim partijama oko buduće ekonomske strategije, one ipak nisu tako velike da bi onemogućavale zajedničku suradnju. Podrška tržišnoj ekonomiji prisutna je gotovo kod svih političkih partija — od desnice do ljevice. Socijaldemokrati su prihvatili mnoge tržišne principe kako bi ekonomiju učinili kompetitivnijom i uspješnijom. Međutim, za izbornu pobjedu političkim partijama potrebna je ne samo podrška čvrsto opredijeljenih birača već i srednjeg sloja koji je po svojoj strukturi prilično heterogen. Stoga političke partije unose u političke i izborne programe čitav niz elemenata kako bi osvojile podršku toga sloja. Time se ujedno smanjuju programske razlike pa politika partija postaje prihvatljiva za širok krug birača. Posljedica toga je slabljenje elemenata čvrste opredijeljenosti birača za određenu političku partiju. Birači se u trenutku provođenja izbora sve više opredjeljuju ne na temelju klasne lojalnosti već na temelju toga koju političku partiju u određenom političkom trenutku smatraju predstavnikom svojih interesa.

Parlamentarni izbori 1991.

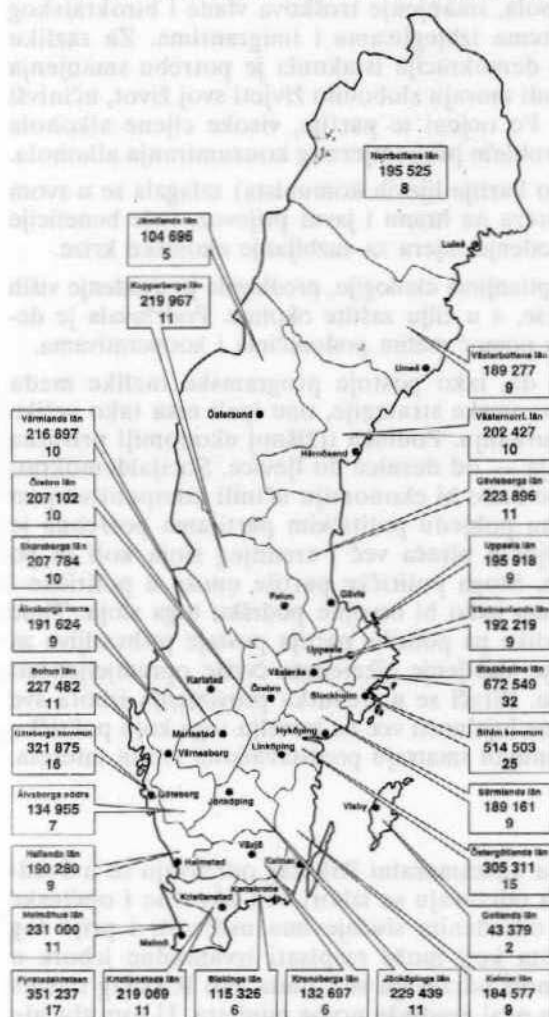
Redovni parlamentarni izbori za unikameralni Riksdag održavaju se u Švedskoj svake treće godine. Istog dana održavaju se izbori i za okružne i općinske savjete. Međutim, izbori mogu u određenim slučajevima uslijediti i prije tog roka. Odluka je u rukama kabineta koji može raspisati izvanredne izbore u roku od tri mjeseca. Izvanredni izbori održavaju se i onda ako Riksdag odbaci četiri puta spikerov prijedlog kojim ovaj predlaže prvog ministra. U tom slučaju spiker utvrđuje datum izbora.¹²

Izorno pravo građana je opće za sve građane s navršениh 18 godina života pod uvjetom da su upisani u birački registar. Registrirani imigranti koji žive u Švedskoj barem tri godine, od 1976. imaju pravo participirati u izbornom procesu na okružnom i lokalnom nivou za izbor predstavnika u okružne i lokalne savjete.

Glasač koji određenog izbornog dana ne može doći na biralište ima mogućnost glasati putem pošte 24 dana prije održavanja redovnih izbora. Popu-

¹² *Constitutional Documents of Sweden, The Instrument of Government*, Chapter 3, art. 3, Stockholm, 1981, str. 50—52.

RASPODJELA IZBORNIH JEDINICA ZA RIKSDAG

sláže ili upisati druga, ali da bi to utjecalo na konačan rezultat izbora, isto bi morao učiniti veoma velik broj glasača.

Da bi partija mogla računati na ulazak u Riksdag, mora osvojiti barem 4% glasova na nacionalnom nivou ili 12% glasova u jednoj izbornoj jedinici. Švedski parlament-Riksdag sastoji se od 349 predstavničkih mjesta, od kojih je 310 stalno — dijele se u proporciji s osvojenim glasovima pomoću tzv. Sainte-Lagüe teh-

larnost alternativnog glasanja putem pošte sve je veća (1970. putem pošte glasalo je 14%, a 1985. 37% od ukupnog broja glasača).¹³

U Švedskoj se mnogo raspravlja o dužini parlamentarnog mandata. Naime, smatra se da je današnje mandatno razdoblje od tri godine suviše kratko da bi se mogla uspješno realizirati utvrđena politika. Predlaže se produženje mandata barem na četiri godine.¹⁴

Izbor članova za Riksdag vrši se po izbornim jedinicama. U tom pogledu Švedska je podijeljena u 28 izbornih jedinica. Pravilo je da se teritorij izborne jedinice nalazi u okviru jednog okruga (county). Međutim, Stockholm, Malmö, Göteborg i Bohus te Älvsborg konstituiraju po dvije izborne jedinice. Broj predstavnika koji se bira u izbornim jedinicama je različit i kreće se od 2 do 32. Birač glasa za partijsku listu i nema pravo mijenjati poredak kojim je njegova politička partija smjestila kandidate na glasačkoj listi. On može, međutim, precrtati imena kandidata s kojima se ne

¹³ Michele Micheletti, *The Swedish Elections of 1988*, Electoral Studies, 8:2 (1989), str. 169.

¹⁴ Eric Lindström, *The Swedish Parliamentary System*, Stockholm, 1983. str. 24.

nike, dok su 39 mjesta tzv. dodatna, izjednačavajuća ili kompenzacijska. Pošto se završi distribucija stalnih predstavničkih mjesta (310), vrši se ponovna distribucija 39 mjesta na osnovi ukupnog zbroja glasova svake političke partije, ali ovoga puta uzimajući čitavu Švedsku kao jednu izbornu jedinicu. Dodatna raspodjela 39 mjesta služi kao korektiv za iskrivljavanja političke reprezentacije koja može biti posljedica postojanja veoma malih izbornih jedinica. Na osnovi uspoređivanja prve i druge raspodjele rezultata, dodatna mjesta dodjeljuju se onim izbornim jedinicama u kojima je partija imala najveći ostatak neupotrebljenih glasova. Partija koja osvoji manje od 4% glasova na nacionalnom nivou ne može sudjelovati u ovoj dodatnoj raspodjeli tzv. kompenzacijskih mandata.

Izborni rezultati

Iako je vladajuću Socijaldemokratsku partiju uoči izbora podržavalo najmanje glasača za proteklih nekoliko decenija (samo oko 30%) rezultati izbora ipak su bili neizvjesni do posljednjeg trenutka. Ispitivanja javnog mnijenja pokazivala su da će većinu u Riksdagu ostvariti nesocijalističke partije. Međutim, bilo je neizvjesno kolika će ona biti, kako će biti strukturirana te koliko će političkih partija osvojiti mjesta u Riksdagu. Podjednako je značajno da je porasla važnost malih partija — Partije zelenih, Partije ljevice, Kršćansko-demokratske partije i Nove demokracije — za koje se smatralo da bi mogle imati ključnu ulogu u procesu formiranja koalicijske vlade i time bitno utjecati na pravac buduće vladine politike.

REZULTATI PARLAMENTARNIH IZBORA 1976-1991.

	Postotak glasova						Mjesta u Parlamentu					
	1976	1979	1982	1985	1988	1991	1976	1979	1982	1985	1988	1991
<i>Nesocijalističke partije</i>												
Partija umjerenih	15.6	20.3	23.6	21.3	18.3	21.9	55	73	86	76	66	80
Liberalna partija	11.1	10.6	5.9	14.2	12.2	9.1	39	38	21	51	44	33
Partija centra	24.1	18.1	15.5	12.4 ²	11.3	8.5	86	64	56	44 ³	42	31
Kršćansko-demokratska partija	1.4	1.4	1.9	(2.6) ²	2.9	7.1	0	0	0	(1) ³	0	26
Nova demokracija	-	-	-	-	-	6.7	-	-	-	-	-	25
<i>Socijalističke partije</i>												
Socijaldemokratska partija	42.7	43.2	45.6	44.7	43.2	37.6	152	154	166	159	156	138
Partija ljevice ¹	4.8	5.6	5.6	5.4	5.8	4.5	17	20	20	19	21	16
<i>Ostali</i>												
Partija zelenih												
Švedske	-	-	1.7	1.5	5.5	3.4	-	-	0	0	20	0
Ostali	0.4	0.8	0.2	0.5	0.7	1.2	0	0	0	0	0	0

1) U maju 1990. Lijeva partija komunista promijenila je ime u Partiju ljevice.

2) Ukjučuje 2.6% glasova za Kršćansko-demokratsku partiju.

3) Uključuje i sjedišta za Kršćansko-demokratsku partiju.

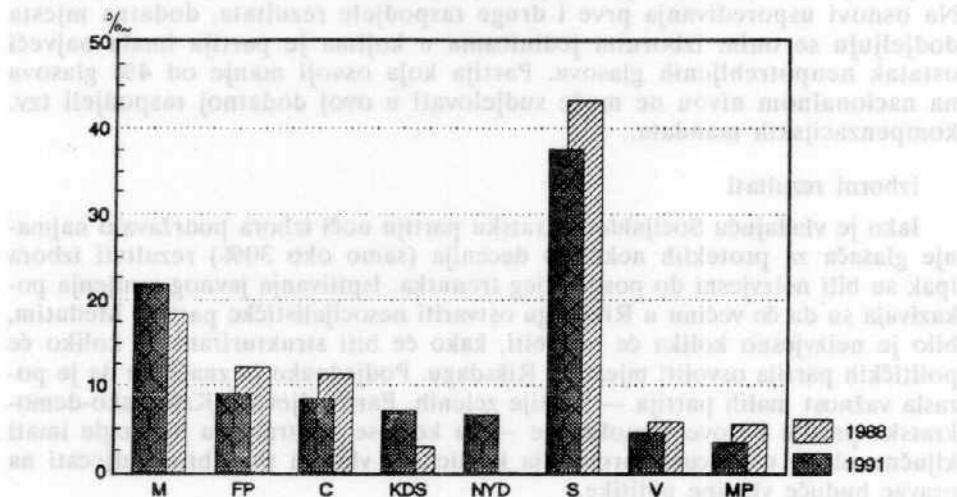
Broj birača sa pravom glasa iznosio je 6,413.172.

Broj birača koji su sudjelovali u izborima bio je 5,563.043.

Glasačka participacija iznosila je 86,74% birača.

Tabela 2.

GLASOVI U OPĆIM IZBORIMA 1988. I 1991.

Legenda:

M - Partija umjerenih

FP - Liberalna partija

C - Partija centra

KDS - Kršćansko-demokratska partija

NYD - Nova demokracija

S - Socijaldemokratska partija

V - Partija ljevice

MP - Partija zelenih

Rezultati izbora 1991. dobili su epitet »historijski«. Socijaldemokratska partija pretrpjela je ozbiljni izborni neuspjeh osvojivši 37,6% glasova, što je najniži izborni rezultat te političke partije od 1928. godine. S obzirom na ostvarene rezultate na nacionalnom nivou, približili su se radničkim partijama u Norveškoj i Danskoj, što pokazuju podaci u Tabeli 3:

Tabela 3.

IZBORNI REZULTATI SOCIJALDEMOKRATSKIH PARTIJA U NORDIJSKIM ZEMLJAMA

Švedska	37,6%	(1991)
Danska	37,4%	(1990)
Norveška	34,3%	(1989)
Finska	22,1%	(1991)

Socijaldemokrati su izgubili dosta glasova i na okružnim i općinskim izborima, i to u svojim inače tradicionalnim uporištima. Nesocijalističke partije osvo-

jile su pozicije vlasti u oko 140 od 284 općinska savjeta u usporedbi s 90 općinskih savjeta u kojima su imali dominantne pozicije prije izbora. U većini od 50 najvećih općina sljedeće tri godine upravljat će nesocijalističke partije. Od svog ponovnog dolaska na vlast 1982, kad su osvojili 45,6% glasova, socijaldemokraciji gube u svakim novim izborima oko 1%, a u izborima 1991. izgubili su čak 5,6% glasova u odnosu na glasove osvojene 1988. (43,2%).

Može li se ustvrditi da su izbori iz 1991. trijumf političke desnice. Naime, Partija umjerenih (Moderata) ojačala je svoju poziciju osvojivši 21,9% glasova i 80 mandata (dok je 1988. dobila 18,3% glasova i 66 mandata); Kršćansko-demokratska partija utrostručila je udio glasova birača u usporedbi s glasovima osvojenim 1988. godine; nova ultrakonzervativna partija — Nova demokracija osvojila je 6,7% glasova i 25 mandata i tako ušla u Riksdag.

Liberalna partija i Partija centra pretrpjele su gubitke: Liberalna partija osvojila je 9,1% glasova i 33 mandata, dok je 1988. osvojila 12,2% glasova i 44 mandata. Partija centra u ovim je izborima osvojila 8,5% glasova i 31 mandat, dok je 1988. taj glasački udio iznosio 11,3% i 42 mandata.

Partija zelenih također je doživjela izborni neuspjeh osvojivši samo 3,4% glasova, što nije bilo dovoljno za ulazak u Riksdag. Njezina se pozicija bitno promijenila u odnosu na izborni uspjeh 1988, kad je osvojila 5,5% glasova i 20 mandata i bila *prva nova politička partija* koja je ušla u Riksdag nakon 1920-ih godina. Dok su u izbornoj kampanji 1988. godine dominirali ekološki problemi, karakteristika je ovogodišnje (1991) predizborne kampanje da su u središtu pažnje bila ekonomska i socijalna pitanja, što ukazuje da se situacija u zemlji bitno promijenila.

Partija ljevice (bivši komunisti) koja je povremeno pružala podršku socijaldemokratima u realizaciji njihove politike, u ovim je izborima također doživjela neuspjeh osvojivši 4,5% glasova, što je bilo ipak dovoljno da uđe u Riksdag i dobije 16 mandata (1988. osvojila je 5,8% glasova i 21 mandat).

Glasačka participacija u izborima 1991. bila je relativno visoka i iznosila je 86,74%, odnosno u izborima je sudjelovalo 5.563.043 birača od ukupno 6.413.172 građana s biračkim pravom. Kad se govori o glasačkoj participaciji, važno je istaknuti da je posljednjih 15 godina u Švedskoj sve više glasača koji ubacuju prazan listić u glasačku kutiju (a koji su klasificirani kao nevažeci listići). Tako je npr. u izborima 1988. godine takvih birača bilo 65.000, znatno više nego 1976. kad ih je bilo 17.769.¹⁵ Međutim, treba razlikovati takvo glasačko ponašanje od nesudjelovanja ili apstinencije u izborima, jer glasač koji se odluči ubaciti prazan listić u glasačku kutiju dobro je informiran o problemima koji dominiraju izbornom kampanjom, ali takvim ponašanjem želi izraziti svoje nezadovoljstvo i razočaranje partijskom politikom.

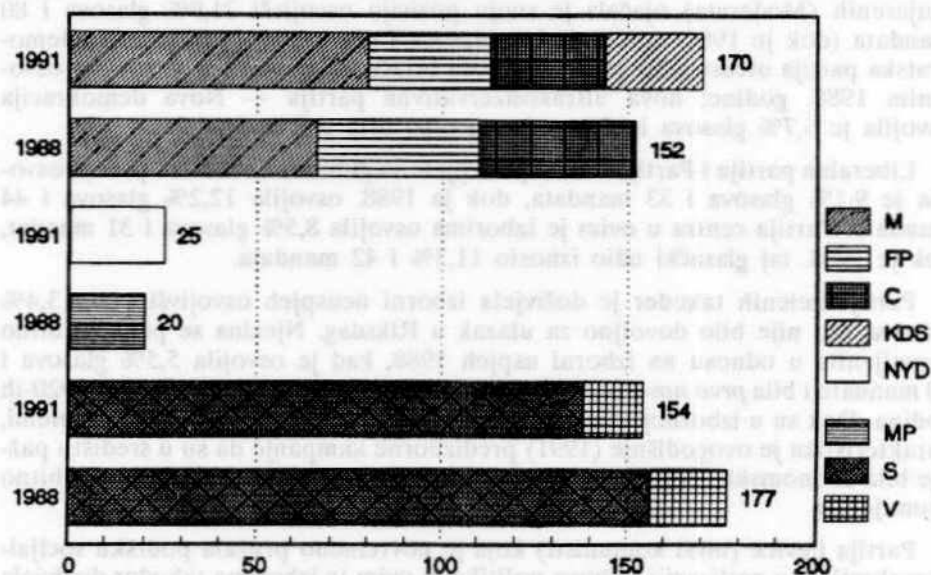
Nesocijalistički blok (Partija umjerenih, Liberalna partija, Partija centra i Kršćansko-demokratska partija) koji predvodi Partija umjerenih (Moderata) osvojio je 170 mjesta ili 46,6% glasova, a ljevica odnosno socijalistički blok

¹⁵ Michele Micheletti, *cit. djelo*, str. 171.

(Socijaldemokratska partija i Partija ljevice (bivši komunisti) 154. Međutim, nesocijalistički blok zajedno s Novom demokracijom ima ukupno 195 mjesta (53,3%) od ukupno 349 parlamentarnih mjesta u Riksdagu. Bez podrške Nove demokracije nesocijalisti nemaju apsolutnu većinu u Riksdagu jer im nedostaje pet mandata.

Tabela 4.

DISTRIBUCIJA SJEDIŠTA, POLITIČKI BLOKOVI, LEGISLATURE 1988. I 1991.

Legenda:

M - Partija umjerenih

FP - Liberalna partija

C - Partija centra

KDS - Kršćansko-demokratska partija

NYD - Nova demokracija

S - Socijaldemokratska partija

V - Partija ljevice

MP - Partija zelenih

Izborni rezultati pokazali su da je u ovim izborima više nego ikada prije došlo do promjena u partijskoj lojalnosti i privrženosti birača određenoj političkoj partiji te da su na glasanje djelovale snage koje izazivaju poraz većinske partije. Četvrtina od ukupnog broja glasača promijenila je političku partiju u razdoblju od 1988. do 1991. Promjene su bile najveće među muškim i mlađim glasačima. Međutim, one su općenito u Švedskoj najčešće među mladim osobama, zatim studentima, visokoobrazovanim ljudima, vlasnicima malih privrednih poduzeća, zaposlenima u javnom sektoru te među biračima koji žive u tri najveća švedska izborna područja — Stockholmu, Göteborgu i Malmöhusu. Jedan od pet glasača u najvećim urbanim sredinama u pravilu mijenja političku partiju.

Populistička partija Nove demokracije privukla je mlade muške glasače koji su se prije opredjeljivali za socijaldemokrate. Ona je bila veoma atraktivna i

za one glasače koji su prije glasali za Partiju umjerenih (Moderata) i Partiju zelenih. S druge pak strane, Partija zelenih svojim je programom 1988. privukla dosta glasača koji su se inače opredjeljivali u izborima za Partiju umjerenih i Liberalnu partiju. Međutim, ti su se birači u ovogodišnjim izborima (1991) ponovno vratili svojim tradicionalnim političkim partijama. Time se djelomice može objasniti neuspjeh Zelenih u izborima 1991. Socijaldemokrati su izgubili glasače u korist svih partija, ali najviše onih koji su se opredjeljivali za Liberalnu partiju i Partiju nove demokracije. Interesantno je navesti da su mnogi glasači koji su u izborima 1988. dali svoj glas za Partiju centra u ovogodišnjim izborima izrazili svoje povjerenje Kršćansko-demokratskoj partiji. Od ukupnog broja glasača koji su 1988. glasali za liberale, četvrtina u ovogodišnjim izborima opredjelila se za Partiju umjerenih. Tri od četiri glasača koji su prvi put izašli na birališta u izborima 1991. opredjelili su se za nesocijalističke partije, a četiri od deset radnika plavih ovratnika izrazili su svoju izbornu podršku također jednoj od političkih partija nesocijalističkog bloka. Izbori su pokazali da su tradicionalne partijske lojalnosti manje važne i da veći broj birača prelazi svoju partijsku liniju. Međutim, to ipak nije dovelo do bitnijeg političkog pregrupiranja.

Zaključak

Nakon konzultacija s političkim partijama u Riksdagu, a na osnovi izraženog raspoloženja biračkog tijela, spiker Riksdaga predložio je Carlu Bildtu, 42-godišnjem lideru Partije umjerenih (Moderata) da formira vladu. Bio je to prvi švedski kabinet nakon 61 godine na čijem se čelu našao lider konzervativne partije (danas Partije umjerenih ili Moderate). Socijaldemokratska partija je, međutim, nakon više od 55 godina dominacije švedskom političkom scenom otišla u opoziciju.

Nova švedska vlada je u svojoj strukturi četverostranačka koalicijska vlada, a čine je: Partija umjerenih, Kršćansko-demokratska partija, Partija centra i Liberalna partija. U politici ovih partija pored stanovitih razlika ima mnogo zajedničkih elemenata važnih za budući razvoj zemlje koji su u mnogim aspektima toliko različiti u odnosu na dosadašnju politiku vladajuće socijaldemokracije da se govori o novoj strategiji u razvoju Švedske. Usprkos tome, nova vlada suočena je s neizvjesnošću kako u pogledu svoje trajnosti tako i svoje uspješnosti u realizaciji ponuđene i usvojene programske politike. Da li će se san Carla Bildta »da pokrene Švedsku nadesno« ostvariti, zasad se ne može sa sigurnošću reći. Međutim, birači su nedvosmisleno pokazali da nisu zadovoljni dosadašnjim »srednjim putem« između kapitalizma i komunizma, politikom koju su socijaldemokrati vodili gotovo 60 godina, kao i to da ne žele ići u budućnost na stari način.

Politolog Arne Ruth smatra da je »kriza socijaldemokracije kriza pretjeranog uspjeha«. Socijaldemokracija nije bila ideologija nego vladajuća ideja cijelog švedskog naroda. Za razliku od svih drugih, ovdje država nije smatrana neprijateljem, nego blagonaklonim prijateljem i zaštitnikom.¹⁶ Profesor Hechkschner

¹⁶ Navedeno prema: Frane Barbicri, *Lijeva i desna skretanja*, Zagreb, 1987, str. 284.

sa Sveučilišta u Uppsali ističe da su socijaldemokrati obećali »jednakost, i pošto su je postigli, sada ne znaju kojim smjerom ići dalje«. ¹⁷

Razlozi slabljenja dominantne uloge vladajućih socijaldemokrata bez sumnje su višestruki i na mnoge od njih smo već ukazali. Međutim, neuspjesi u ekonomskoj i socijalnoj politici posljednjih nekoliko godina, a prije svega inflacija, nezaposlenost i privredna recesija, faktori su zbog kojih je socijaldemokratska vlada Ingvara Carlssona pretrpjela mnogo kritika u predizbornoj kampanji. U protekle tri godine privredni rezultati razočarali su Švedane zbog prijetnji pada njihova visokog životnog standarda i ugrožavanja ekonomske stabilnosti zemlje, smanjenja socijalnih privilegija po kojima je Švedska bila poznata u svijetu, smanjenja budžeta, pojačane kontrole bolovanja (koje je izazvalo vidljiv pad produktivnosti), te smanjenja izdataka za razgranat javni sektor. Stopa nezaposlenosti koja je padala od 1983. i kretala se krajem 1980-ih oko 1,5% iznenada se u siječnju 1991. povećala na 2,3% da bi se u kolovozu iste godine udvostručila, što je za Švedane bilo nezamislivo, a nezaposlenost mladih povećala se čak na 6,2%. Inflacija se kretala oko 10%, izvoz je stagnirao, švedska privreda našla se u dubokoj recesiji s predviđenim padom proizvodnje do kraja godine za 7%.

Stvaranje ujedinjenog bloka nesocijalističkih partija na osnovi zajedničkog programa, koji se pokazao privlačnom alternativom biračkom tijelu, također nije bilo u interesu Socijaldemokratske partije. Socijaldemokratska vlada trpjela je i zbog porasta nepovjerenja u svoje političare i politiku vođenja istrage ubojstva Olofa Palmea. Otkrivanje stambene afere u koju je bio upleten predsjednik Konfederacije švedskih sindikata predstavljalo je daljnje razočaranje biračkog tijela i utjecalo na njegovo glasačko raspoloženje.

Slom istočnoevropskog totalitarizma i gaženje demokratskih prava građana srušili su mit o vrijednosti modela socijalizma i poljuljali povjerenje švedskog biračkog tijela u ideje socijalističkog poretka i kolektivnog vlasništva. A to se osobito odrazilo na izražavanje biračke lojalnosti prema Socijaldemokratskoj partiji i Partiji ljevice (bivši komunisti) te na daljnji pomak nesocijalističkih partija prema konzervativizmu.

Međutim, iako su socijaldemokrati izgubili u ovim izborima 18 mandata, oni i dalje ostaju najveća politička partija (sa 138 mandata) u Riksdagu s dugogodišnjim bogatim iskustvom u političkom i ekonomskom rukovođenju zemljom. A to su faktori koji se ne smiju zanemariti u političkoj obnovi ove partije i njenom prilagodavanju željama biračkog tijela i brzim i povijesnim događajima u Evropi u čijem oblikovanju bez sumnje mora sudjelovati ne samo vladajuća koalicija već i Socijaldemokratska partija Švedske.

¹⁷ *Ibidem*, str. 285.

LITERATURA

- Bergström Hans, *Social Democracy in Crisis*, Current Sweden, No 381, May, 1991, Stockholm.
- Bergström, Hans, *Sweden's Politics and Party System at the Crossroads*, West European Politics, Volume 14, July, 1991, No. 3, 1991.
- Brunnberg Kerstin, *Undramatic Election Campaign Leads to Change of Government and Shift Toward the Right*, Current Sweden, No. 385, October 1991, Stockholm.
- Deren-Antoljak Štefica, »Švedski model«, *Naše teme*, br. 5/1990. Zagreb.
- Hadenius Stig, *Swedish Politics During the 20th Century*, 1990, Stockholm.
- Lindmarker Ingmar, »How Sweden's Political Parties View Europe and Possible EC Membership«, *Current Sweden*, No. 382, June 1991, Stockholm.
- Lindström Eric, *The Swedish Parliamentary System*, 1983, Stockholm.
- Micheletti Michele, *The Swedish Elections of 1988.*, *Electoral Studies*, 8:2, 1989.
- Milner Henry, *Sweden: Social Democracy in Practice*, Oxford University Press, Oxford, 1989.
- Petersson Olof, *Democracy and Power in Sweden*, *Scandinavian Political Studies*, Vol. 14, No. 2, 1991.
- Taylor Robert, »The Economic Policies of Sweden's Political Parties«, *Current Sweden*, No. 383, June 1991, Stockholm.
- Wickbom Ulf, »The most important election issue in Sweden: Can anyone form a government this fall?«, *Current Sweden*, No. 380, May 1991. Stockholm.
- Wörlund Ingemar, »The Election to the Swedish Riksdag 1988«, *Scandinavian Political Studies*, Vol. 12, No 1, 1989.
- Dokumenti*
- Constitutional Documents of Sweden*, Stockholm, 1981.
- Ostalo*
- Employee Investment Funds in Sweden*, Stockholm, 1984.
- Mandatfördelning Riksdagsvalet, 1991*, Stockholm (Solna), 1991.
- Newsletter from Sweden*, The Swedish International Press Bureau, September, 16, 1991. Stockholm, and September, 25. 1991.
- Statement of Government Policy*, presented by the Prime Minister to the Swedish Parliament, 4 October, Stockholm, 1991.
- Swedish Election Guide*, 1988. Stockholm, 1991.
- The Swedish Electoral System, Val 91*, The National Tax Board, August, Stockholm, 1991.

Štefica Deren-Antoljak

*SWEDISH POLITICS AND THE PARLIAMENTARY
ELECTIONS OF 1991*

Summary

The specific and stable characteristics of Swedish politics and of Swedish Social Democracy are undergoing profound changes today. The period marked by an expansion of the public sector, centralized collective negotiations based on a historical compromise between work and capital, as well as central planning, has come to an end. Various measures of social policy which in the 1960-ties were giving significant impetus to Swedish economic and social development, have now the very opposite function. The exaggerated care on the part of the state which interferes with almost all aspects of human life from birth to death is experienced by Swedish citizens as a danger threatening to socialize their private lives. This care on the part of the system is so great that it has turned into a counterproductive instrument in many of its aspects.

The changes that Swedish society is undergoing have had their effect upon the results of the elections in autumn of 1991 when the Swedish Social Democrats suffered serious losses in getting only 37,6% of the votes, the party's lowest election result since 1928. After the elections Swedish Social Democrats decided to withdraw and assume the role of parliamentary opposition after dominating the Swedish political scene for more than 55 years.